

Δρ Αλφρεντ Βίνσεντ: Ο Γ. Ρίτσος από την Λακωνία στην Οικουμένη

Ο γνωστός για την πολύμορφη εργασία του στα Ελληνικά Γράμματα ακαδημαϊκός, Δρ Αλφρεντ Βίνσεντ, έδωσε πολύ ενδιαφέρουσα ομιλία για τον Γιάννη Ρίτσο στην επιτυχημένη εκδήλωση για την εκατονταετηρίδα της γέννησης του ποιητή που οργάνωσε ο Παν Λακωνικός Σύλλογος «Οι Σπαρτιάτες» την περασμένη Κυριακή το απόγευμα στην Κοινοτική Λέσχη. Λόγω χώρου την αναδημοσιεύουμε μερικές περικοπές:

Ο Γιάννης Ρίτσος γεννήθηκε την Πρωτομαγιά του 1909 σε μια οικογένεια πλούσιων γαιοκτημόνων της Μονεμβασίας. Είχαν ένα σπίτι στην πόλη και κτήματα στην κοντινή εξοχή, κυρίως στις Βελιές. Ο πατέρας του Γιάννη, Ελευθέριος Ρίτσος, ήταν ο τύπος του αρχοντάνθρωπου και συντηρητικού κομματάρχη της εποχής. Είχε βγει και δήμαρχος της Μονεμβασίας. Η μητέρα του ποιητή, Ελευθερία Ρίτσου, το γένος Βουζουναρά, καταγόταν από το Γύθειο. Σε αντίθεση με τον άντρα της, ενδιαφερόταν για τα γράμματα και τις τέχνες. “Ανθρωπος με πολλές ανησυχίες και πολλά όνειρα, που τα έπνιξε η επαρχία και η παντρεία”· αυτά γράφει η κόρη της η Λούλα, στο βιβλίο της για τα παιδικά χρόνια του αδελφού της, του Γιάννη. Ο Γιάννης ήταν το στερνοπαίδι. Πριν από αυτόν είχαν γεννηθεί η Νίνα, ο Μίμης, και η αγαπημένη του αδελφή, η Λούλα, που γεννήθηκε το 1908.

Η Λούλα περιγράφει στο βιβλίο της την ημέρα που μαζί με το Γιάννη πρωτοπήγαν σχολείο στη Μονεμβασία: “Πρώτη Σεπτεμβρίου 1913, πιασμένα από τα χέρια, με τις ποδιές μας τις σχολικές και τις σάκες, ανεβαίνουμε τις σκάλες της παλιάς εκκλησίας του Αγίου Νικολάου. Μέσα εκεί μάς περίμενε το δημοτικό σχολείο. Δεν υπήρχαν πια εικόνες, άμβωνες και στασίδια αλλά η έδρα του δασκάλου και μερικές καρέκλες για θρανία των μαθητών.”

Ο δάσκαλος ήταν μακρινός συγγενής των παιδιών. Αλλά, σύμφωνα με τη Λούλα: “ήταν τεμπελάκος και όλο εφημερίδα διάβαζε. [...] δεν πολυνοιάζοταν. Μας έγραφε κάτι στον μαυροπίνακα και μας τρέλαινε με τις ώρες στην αντιγραφή και στην ορθογραφία. Ο Γιάννης μας [...] τα πήρε όλα αυτά με κακό μάτι. Τότε, μόλις πρωτοπήγαμε σχολείο, ο Γιάννης γλιστρά από το θρανίο και του κόβει σιγά σιγά ένα κομμάτι από την εφημερίδα που διάβαζε. Όταν τον κατάλαβε ο δάσκαλος, τον ση-

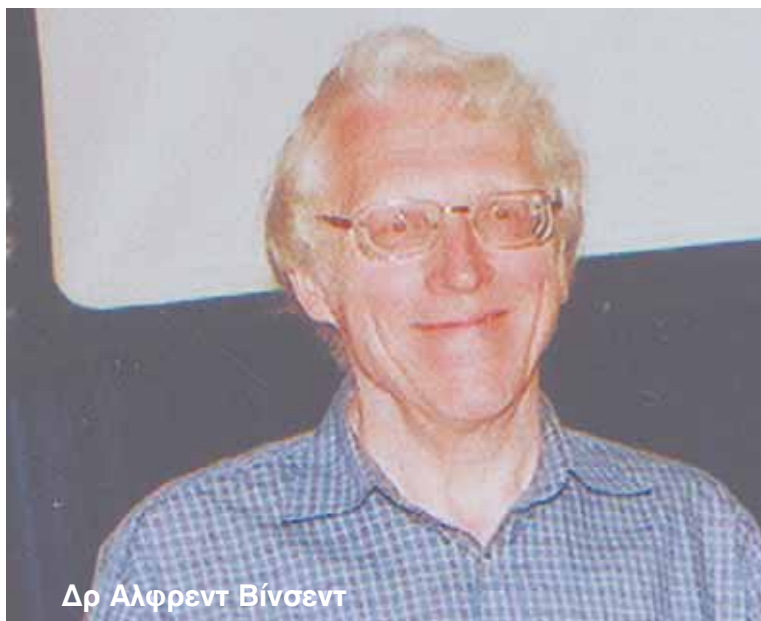

κώνει και τον βάζει τιμωρία σ' ένα σκοτεινό δωμάτιο, που ήταν άλλοτε το ιερό της εκκλησίας.”

“Αλλά”, συνεχίζει η Λούλα, “η ζωηράδα του Γιάννη μας ήταν μεγάλη. Πότε τσιμπούσε τον ένα, πότε έκανε γκριμάτσες την ώρα του μαθήματος, πότε έγραφε τα δικά του και περιφρονούσε την αντιγραφή του δασκάλου, και πότε συνέχιζε το σκίσιμο της εφημερίδας. Τα τετραδιά του γεμάτα βαρκούλες, εικόνες της φύσης και πρόσωπα.” Κι έτσι ο δάσκαλος τον έβαζε συνέχεια τιμωρία.

Σε μια συνέντευξη που έδωσε προς το τέλος της ζωής του, ο Γιάννης σχολιάζει την κατάσταση αυτή με τη γνώση του φιλοσοφική διάθεση: “Εμένα μ' άρεσε. Σα να μ' άρεσε να είμαι τιμωρημένος. [...] Νομίζω, ένας άνθρωπος που δεν τιμωρήθηκε ποτέ στη ζωή του δεν ξέρει τι θα πει παραβίαση μιας απαγόρευσης. Κι επειδή η ζωή είναι γεμάτη απαγορεύσεις, έμαθα να δουλεύω την τέχνη, την ποίηση, ξεπερνώντας όλες αυτές τις απαγορεύσεις. [...]”

“Κι έτσι, κάπως μνησικακώντας στην αρχή, έβαλα όλους εκείνους που με τιμωρούσαν κι εγώ με τη σειρά μου στη γωνιά. Με τιμώρησαν κι άλλοι πολλοί ύστερα, πολύ μεγάλοι και δικτατορίες και συνταγματαρχαίοι κ.λ.π., αλλά εγώ με την πίστη μου τους έβαλα πάλι στη γωνιά. Κι απ' όλα αυτά τα πράγματα, από τη μια τιμωρία και από την άλλη,

Δρ Αλφρεντ Βίνσεντ

κέρδισα αυτή τη χαρά να τις ξεπερνάω, και μάλιστα απ' αυτές [...] να αντλώ δυνάμεις αντίστασης προς κάθε άδικη απαγόρευση, κι επομένως προς κάθε αδικία”.

Ο Γιάννης λοιπόν άρχισε από νωρίς να γράφει στίχους. Η μητέρα του κατάλαβε πως ο γιος της είχε ένα ξεχωριστό ταλέντο. Έλεγε σε όλους: “Ο Γιάννης μας θα γίνει, μια μέρα, διάδοχος του Παλαμά”. Και η ενθάρρυνση αυτή είχε μεγάλη σημασία για το μικρό Γιάννη.

Στις διακοπές ο Γιάννης με τη Λούλα έμεναν συχνά στα κτήματα, στην εξοχή. Γνώρισαν έτσι τη ζωή του χωριού. Γράφει η Λούλα: “Κοντά στο σπίτι μας [στις Βελιές] υπήρχε μια μεγάλη βρύση, πηγή με τρεχούμενο νερό. Εκεί πηγαίναμε να δούμε τις γυναίκες να πλένουν και να λευκαίνουν, και τους άντρες να ποτίζουν τα ζωντανά τους. [...] Εδώ κυνηγούσαμε βατράχια, τσαλαβουτούσαμε και ξαπλώναμε κάτω από τις σκιές [...]. Την εποχή του τρύγου τρέχαμε σ' αμπελία ανάμεσα στους εργάτες και τις εργάτριες και ξεχνιόμαστε στα πατητήρια.”

Αλλά, τα ειδυλλιακά αυτά χρόνια διακόπηκαν με τον πιο άγριο τρόπο. Το 1921 ο μεγάλος τους αδελφός, ο Μίμης, πέθανε από φυματίωση. Μετά από τρεις μήνες η μητέρα τους επίσης υπέκυψε στην ίδια ασθένεια. Ο Γιάννης με τη Λούλα, πάντα αχώριστοι, έκαναν τις γυμνασιακές τους σπουδές στο Γύθειο, όπου είχαν συγγενείς. Έμειναν κατά διαστήματα στη νησίδα με το φάρο, την Κρανάη, όπου σύμφωνα με τη μυθολογία είχαν μείνει ο Πάρις με την Ελένη, ξεκινώντας για το ταξίδι στην Τροία. Στο ίδιο σχολείο, αλλά σε μικρότερη τάξη, φοιτούσε και ο ποιητής Νικηφόρος Βρεττάκος.

Στο Γύθειο, μας λέει η Λού-

λα, “γνωρίσαμε από πιο κοντά τη φτώχεια και τη στέρηση των περισσότερων οικογενειών της περιοχής [...]”. Αλλά θυμάται ιδιαίτερα τα μοιρολόγια, που όταν πέθαινε κάποιος, “άρχιζαν οι γυναίκες [...] ώρες ολόκληρες μέσα στα σπίτια [...]”. Εγώ με το Γιάννη ασυνήθιστοι από μοιρολόγια στη Μονεβασία [...] είχαμε πραγματικά εντυπωσιαστεί. [...]”. “Θυμάμαι”, λέει, “τον Γιάννη, κάποιες φορές όταν ακούγονταν τέτοια ολονύχτια μοιρολόγια, από κάποιο σπίτι πεθαμένου, να πηγαίνει απέξω και να παρακολουθεί. Εγώ, ξέροντας ότι θα συγκινηθεί, του έλεγα να έρθει σπίτι. Αλλά δεν με άκουγε. Καθόταν ν' ακούσει τους αυτοσχεδιασμούς των γυναικών [...]. Όταν, πολλά χρόνια αργότερα, μου έφερε και διάβασα τον Επιτάφιο, θυμήθηκα εκείνα τα βράδια στο Γύθειο.”

Το Σεπτέμβριο του 1925 ο Γιάννης με τη Λούλα μετακόμισαν στην Αθήνα, με σκοπό να σπουδάσουν στο Πανεπιστήμιο. Η Λούλα γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή, και ο Γιάννης, αργότερα, μπήκε στη Νομική. Και οι δυο αναγκά-

“Ανθρωπος με πολλές ανησυχίες και πολλά όνειρα, που τα έπνιξε η επαρχία και η παντρεία”· αυτά γράφει η κόρη της η Λούλα, στο βιβλίο της για τα παιδικά χρόνια του αδελφού της, του Γιάννη.

στηκαν να δουλέψουν, γιατί η οικογενειακή περιουσία είχε εξαντληθεί εντελώς. Πολύ σύντομα όμως, ο Γιάννης προσβλήθηκε κι αυτός από φυματίωση και πέρασε περίπου τέσσερα χρόνια σε санаторία, συχνά σε άθλιες συνθήκες. Εκεί ήλθε σε επαφή με ανθρώπους των γραμμάτων, όπως η ποιήτρια Μαρία Πολυδούρη, αλλά και με ανθρώπους της αριστεράς. Η στράτευση του πραγματοποιείται ουσιαστικά σ' αυτά τα χρόνια.

Ο Γιάννης δεν μιλάει διεξοδικά σε συνεντεύξεις για τα βιώματα αυτά. Θα ήταν, λέει, σα να ζητούσε “οίκτο [...] για την ιδιωτική [μου] ζωή”. Προσπαθούσε να βρει τρόπο να τα αξιοποιήσει στην ποίησή του. Είπα “να αξιοποιήσει”, γιατί αυτή πραγματικά είναι η στάση του. “Εμένα, λέει, με ευνόησε η τύχη να έχω τρομακτικά βιώματα, να γνωρίσω αρρώστιες, να γνωρίσω θανάτους, να γνωρίσω την τρέλα από κοντά, τόσο του πατέρα μου όσο και της αδερφής μου. Αυτά τα πράγματα, όμως, δεν λέγονται, γιατί είναι ιδιωτικές υποθέσεις. [Αλλά] έχουν αποτυπωθεί μέσα σ' ολόκληρο το έργο μου, όχι πια σαν προσωπικές πείρες αλλά καλλιτεχνικά αντιπερισπασμένα”. Σπάνια στο έργο του μιλάει σε πρώτο πρόσωπο. Αντί για το “εγώ” χρησιμοποιεί το “εμείς”, ή δίνει το λόγο σε ανύμνους αφηγητές που μιλάνε σε τρίτο πρόσωπο.

“Σκοπός της τέχνης”, λέει, “είτε το θέλουμε είτε δεν το θέλουμε, είναι να μεταλλάξει, να μετασχηματίζει τα αρνητικά στοιχεία της ζωής σε θετικά”. Η μετουσίωση όμως αυτή δεν ήταν εύκολη, χρειαζόταν οδυνηρή και ίσως πολύχρονη διεργασία. Ένα από τα λαμπρά αποτελέσματα της διεργασίας αυτής ήταν το μακροσκελές ποίημα Η Κυρά των Αμπελιών, που γράφτηκε στο διάστημα 1945-47. Η Κυρά είναι μια συμβολική μορφή, δημιουργήμα της μυθολογικής φαντασίας του Ρίτσου. Αντιπροσωπεύει το θηλυκό στοιχείο στο λαϊκό και θρησκευτικό πολιτισμό τον οποίο ο ποιητής είχε γνωρίσει στη Λακωνία της νεότητάς του. Κρίνοντας από το όνομά της, ίσως να νομίζει κανείς αρχικά πως η Κυρά των Αμπελιών είναι μια όψη της Παναγίας. Στην πραγματικότητα όμως αντιπροσωπεύει κάτι γενικότερο, είναι η θηλυκή όψη ενός πολιτισμικού συνόλου στο οποίο τα χριστιανικά στοιχεία συνυπάρχουν αρ-

Συνέχεια στην σελ. 8